

Оригінальна назва твору: Chłod

All rights reserved. Усі права збережено.

Жодної частини цієї книжки не може бути відтворено або передано в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними чи механічними, включно з фотокопією, записом чи будь-якою системою зберігання та пошуку інформації, без письмового дозволу власників авторських прав.

Твардох Щепан

Т26 Холод. Роман / пер. з польськ. Н. Данилюк. — Харків : ВД «Фабула», 2025. — 400 с.

ISBN 978-617-522-281-2

Сілезець Конрад Відух працював на шахтах, служив на флоті, а потім приєднався до повстанців Спартака — і, гнаний гарячим революційним серцем, опинився на Батьківщині світового пролетаріату, коли ще ніхто навіть не уявляв, на що перетвориться ця держава за кілька років. І якоїсь миті життя його перетворюється на постійну, виснажливу боротьбу з людьми і природою за можливість прожити ще один день.

Цей роман — класична історія советів 30-х років, оповідь про страшні речі від очевидця і мимовільного призвідця тих жахів, а водночас ода суворій природі й людській витривалості. Це сповідь людини, яка намагається з'ясувати, що ж насправді важить у житті і чи є в цьому хоч якийсь сенс. Сидячи в скутій льодом яхті, маючи лише олівець і папір, без єдиної живої душі навколо, Конрад Відух безжально препарує своє минуле, шукаючи відповідь на єдине питання — чи человек я?

УДК 82-311.2

© Copyright by Szczepan Twardoch

© Copyright by Wydawnictwo
Literackie, 2022

© Н. Данилюк, пер. з польськ., 2024

© ВД «Фабула», 2025

ISBN 978-617-522-281-2

ВСТУП

Улітку 2019 року я відчув, що мушу втекти, і з цього починається ця історія.

Життя затягувалося навколо мене щодень тіснішим зашморгом, як завжди, коли я надто довго затримуюсь у світі, до якого належу. Мене втомлювали людські обличчя й людські голоси, друзі дратували нарівні з ворогами, досить із мене було міст, у яких я буваю проїздом, як і сілезької провінції, де я мешкаю.

Кожного поранку мені дедалі важче було вставати з ліжка, немов уночі хтось докладав гирі до ноші, що, здавалося, спочивала на моїх плечах, хода моя ставала дедалі важчою, а я дедалі гнівливішим; чимраз частіше я теж бачив пики, які, як уважав, раптом напрошувалися на мій кулак, тож я відчув, що мушу втекти туди, куди завжди тікаю протягом п'ятнадцяти років, на Шпіцберген, щоб, коли повернуся, уже менше гніватися на світ, на людей і на самого себе.

Я купив квиток на літак, спакував наплічник і гвинтівку й невдовзі після цього вийшов на пероні летовища в Лонг'їрі. Холодне узбережжя привітало мене як зазвичай — зимним вітром і низьким, сталевим склепінням хмар. Я зупинився в кемпінгу неподалік летовища, поставив свій малий намет, а потім сидів у кают-компанії з вікнами, пив каву й дивився на фіорд і на гори на протилежному березі, і на поморника короткохвостого, який ганявся

за чайками, і на сріблястого песця, який принохувався до чогось між камінням.

Наступного дня я сів на швидкий пором, що плив до Піраміди — покинутого в дев'яностих роках радянського шахтарського містечка, де вже років зо два надцяттеро росіян у відновленому готелі обслуговують млявий туристичний рух. Кількагодинний рейс минув спокійно, я вийшов на тимчасовому причалі, закинув наплічник на спину, а гвинтівку на плече, і помарширував між забудовами покинутого містечка, подаючись углиб.

Мене супроводжувала провідниця, російськомовна українка з Харкова, яка на причалі чекала на екскурсію туристів із Москви, які пливли тим самим судном, що і я,— це було за три роки до війни, і попри захоплення Росією Криму й Донбасу 2014 року в Піраміді українці й росіяни жили радше у згоді. Принаймні на перший погляд.

Провідниці було, може, років двадцять п'ять, і вона мала товсті коси, що впліталися в пасок перевішеного через спину старого штуцера. Вона мені трохи подобалася, гадаю, що і я їй подобався, хоча, напевно, я собі тільки лещу. Ми розмовляли, ідучи, може, хвилин десять, так, як розмовляють люди, які знають, що зараз відштовхнуться одне від одного, щоб більше вже ніколи не зустрітись. Дівчина казала, що походить із Харкова, але мешкає тепер в Іркутську, у Росії, я відповів, що був в Іркутську, навіть кілька разів, але давно, двадцять років тому, казала, що Іркутськ не міняється, а потім питала, мабуть, на смішливо або навіть загонисто, чи не боюсь я сам іти вглиб, якщо всього-на-всього два дні тому тут бачили ведмедицю із двома дитинчатами. Я відповів, що, авжеж, боюся, але це — тут я обвів рукою гори-

зонт — варте цього страху. Дівчина споважніла, відказала, що краєвиди — так, красиві, але вона сюди потрапила на роботу, їй за це платять, і вона ніколи не зрозуміє, навіщо хтось приїжджає сюди у вільний час, у відпустку. Для відпустки вона завжди вибирає Крит.

Я нічого не намагався пояснювати. Сказав лише, що теж люблю Крит, але тут, отут — це щось зовсім інше. Ми попрощалися, вона побажала мені успіху й незграбно поцілувала в обидві щоки, що мені сподобалося. Далі я пішов уже сам.

Я хотів пройти до Сканскбукти, оминаючи льодовик Йонтуфонна, але не знайшов дороги, проте це ж не Сканскбукта була моєю метою, а втеча від світу й життя, які я лишав позаду.

Отож, я втік і впродовж тижня не бачив людських облич, я волочився розгалужуваними долинами й каньйонами, ставив намет біля струмків, якщо вдавалося знайти якісь давно полишені геологами дошки, розпалював із них невелике багаття й сидів білою ніччю при тих вогниках, старанно відміряючи собі бурбон із пластикової пляшки з поділками, так, щоб три четверті літра алкоголю вистачило мені на всю поїздку.

Я мовчав. Не медитував, навіть думав небагато. Їв, ішов, вибирав місце для табору, напинав намет, спав.

Вечорами я розставляв довкола стану кілки алярму, шворка якого, прикріплена до шумових набоїв, коли зачепить її неухажний ведмідь, повинна була запалити заряди, щоб його налякати, а мене розбудити, після чого залізав у спальний мішок і білою ніччю, під сонцем, яке не заходило, сповнений первісного страху, засинав, засинав, торкаючись прикладу гвинтівки, я боявся, коли спав, і вставав щасли-

вий, кип'ятив воду на газовому пальнику, заливав ліофілизовану їжу й розчинну каву, їв неквапливо, одягався, згортав табір і йшов далі.

Їв, ішов, спав. Я мовчав, аж урешті-решт, після семи днів мандрівки, у мене закінчилися їжа й алкоголь, тож я повернувся до Піраміди, брудний, утомлений, якось потайки й загадково щасливий, заспокоєний самотністю.

Судно, яким я збирався вернутися в Лонг'їр, мало припливти тільки за два дні, тому я зупинився в готелі, єдиному заселеному будинку цього покинутого шахтарського поселення, який росіяни з Баренцбурга відремонтували, коли лише за десять років зорієнтувалися в туристичному потенціалі колишнього містечка.

Готель був досить паскудний, однак мав бар, до якого, прийнявши душ і змінивши термобілизну на останній чистий светр із мериносо, я спустився, щоб випити.

Я не шукав товариства, після тижня абсолютної самотності я за ним узагалі не знудгував, ні за голосами, ні за обличчями, тож сів у кутку стійки й замовив подвійний бурбон без льоду. Я збирався випити його мовчки, читаючи книгу, може, теж роблячи якісь нотатки, а після цього піти відпочивати.

Тоді я вперше побачив її. Вона сиділа навпроти мене, по той бік стійки. На вигляд їй було років сімдесят, невисока й осадкувата, одягнена у зношену, вилинялу, колись червону фліску, волосся мала зовсім біле, коротко обрізане, обличчя засмагле, розумне, живі очі, щоки червоні від десятків невеликих обморожень, укладених у мапу потрісканих судинок, що звивалися, немов розлита в каньйонах зморщок арктична річка.

Вона підняла свою склянку, виголошуючи німий тост, і всміхнулася, відслонюючи старі, трохи пожовклі зуби; її очі теж усміхнулися, малі, близько посажені, світло-блакитні.

Я відчув роздратування. Мені хотілося сидіти й пити серед барних статистів, полярних мандрівників, науковців і туристів, але ніким не потривоже-ним, хотілося також повільно й делікатно виходити зі своєї самотності, та якщо вже вона зловила зоровий контакт зі мною, то інакше не випадало, я ніяково всміхнувся й теж підняв свою склянку, тоді вона, найімовірніше, спрагла розмови, одразу підійшла до мене, сіла на барний стілець поруч і приязно озвалася:

— English, Deutsch, по-русски?..— угадуючи, очевидно, що норвезькою я, напевно, не знаю ані слова.

Сама вона англійською розмовляла досконало, лише ледь відчутний слід іноземного акценту змушував мене вірити, що це не її перша мова.

Я відповів, що English oder Deutsch, but rather English¹. Вона запитала, що я тут роблю, тож я в трьох реченнях розповів про свій самотній тиждень на пустці, про те, що, йдучи вгору Тордалена, я не знайшов дороги до Сканскбукти, каньйони мають занадто круті схили, не вдалося перейти, на що вона відповіла, що це зрозуміло, треба йти через льодовик, бо це не льодовик, який сходить, breep, а льодова шапка, fonna, у якій немає небезпечних щілин, альпіністські кішки не потрібні, достатньо льодоступів, що кріпляться до черевиків. Я засміявся, мовляв, добре, у такому разі за рік знатиму, що робити, і куртуазно

¹ Англійська або німецька, але краще англійська (нім. та англ.).— Тут і далі — прим. ред., якщо не вказано інше.

запитав, що її сюди привело, хоча мене це зовсім не обходило. Вона зразу відповіла, що вже дуже давно на літо припливає на Свальбард своєю яхтою й лишається так довго, як дозволяють льодові умови. Цьогоріч хотіла обпливти весь архіпелаг, проте виявилось, що крига цим літом не відійшла, уся північ Свальбарду замерзла, разом із протокою Гінлопена, тому й крутиться тут, між Лонг'їром, Пірамідною й Нью-Олесунном.

Яхта мене зацікавила, тому я почав розпитувати, жінка відповідала тим охочіше, чим більш детальні питання я ставив, імовірно, утішена, що її співрозмовник виявляє елементарну мореплавну компетентність. Тож оповідала, що її «Ісб'єрн» — це сталевий, експедиційний кеч, п'ятдесят футів завдовжки, водонепроникні перебірки, опріснювач морської води, потужний двигун, генератор струму, майже три тисячі літрів пального, кілька комплектів вітрил, опалювання, морозильник, супутниковий телефон, закрита стернова рубка, можна стернувати в теплі й так далі. Розказувала довго, видно було, що пишається. Важко керувати ним самій, говорила жінка, бо це все-таки неабияке судно, але вона все облаштувала так, що й самотужки дає собі раду.

— Мене звуть Борггільд Моен,— сказала жінка нарешті, подаючи мені руку.

Я потис її й представився своїм іменем.

— But you call me Stefan, I know that «Szczepan» is impossible to pronounce¹,— додав я, як зазвичай у таких ситуаціях.

¹ Але називайте мене Стефан, я знаю, що «Щепан» неможливо вимовити (англ.).

Вона запротестувала, відповіла, що спробує те дивне «szcz» якось вимовити, і виявилось, що це їй удається перфектно. Борггільд запитала, звідки я родом. Я відповів, що з Польщі, хоч і не поляк, та сумніваюся, що їй захочеться вислуховувати довгі розповіді про заплутані питання складних етнічних ідентичностей давнього польсько-німецько-чеського прикордоння. Вона всміхнулася й приголомшила мене, говорячи: отже, ти сілезець? Я підтвердив і здивувався, що вона взагалі свідомо існування моєї God-forsaken land¹. Борггільд лише махнула рукою, не збираючись розвивати цю тему, а коли я спитав про її походження, бо, зрештою, ніхто не був звідсиля, зробила широкий помах рукою, кажучи, нізвідки й звідусіль, плаває сорок років.

— Океан — моя єдина батьківщина,— ще додала Борггільд.

Я засміявся, мовляв, не дитина ж вона сирени й тритона, тож Борггільд зрештою сказала, що має норвезький паспорт, але не надто до нього прив'язана.

Вона запитала, чи плаваю я під вітрилами. Я відповів, що так, трохи плаваю, шкіперував крихту в Балтійському й Адріатичному морі, але це, звісно, нічого такого, вакаційне плавання, морський вовк із мене ніякий.

Тоді Борггільд Моен запропонувала, щоб я поплив із нею в Лонг'їр. Вона висадила тут чотирьох осіб, які лишаються в Піраміді, і могла б, ясна річ, пливти самітно, бо самітно плаває десятиліттями, але через це все-таки ще більше цінує товариство. Впливає завтра вранці, «Ісб'єрн» стоїть пришвар-

¹ Богом забута земля (англ.).